

Journalistikkens forklaringer – som praksis, begreb og genre

AF FLEMMING SVITH

Forklarende journalistik er underbelyst. Samtidig fremstår det væsentligste bidrag fra James Carey problematisk, fordi han blander sin egen forklarende praksis med journalistikkens. Tilgangen til journalisters forklarende praksis kompliceres af, at forklaringerne både kan være eksplicite og implicite. For at forankre den forklarende praksis i den journalistiske tekst foreslår jeg en definition og ti sproglige forklaringsformer som analyseredskab. Når journalisters forklarende praksis ses i feltperspektiv, fremstår den som beskyttelse af journalist og medie mod ekstern kritik eller som profilering af journalist og medie i konkurrence med andre aktører. Hovedpåstanden er, at den forklarende praksis skaber tre forklarende genrer på tværs af medier og emner. Konklusionen er, at belysningen af forklarende journalistik vil have konsekvenser for opfattelsen af journalisters identitet, rolle og autonomi. Konsekvenser, som endnu mangler, at blive undersøgt empirisk.

1. Indledning

I USA har Pulitzer-komiteen siden 1984 givet en af sine 14 priser til forklarende journalistik, først kaldet "Explanatory Journalism" og fra 1998 "Explanatory Reporting". Komiteen strammede ved samme lejlighed kriterierne for at nedbringe antallet af indstillede projekter (Forde, 2007). Ifølge definitionen belyser forklarende journalistik "*a significant and complex subject, demonstra-*

ting mastery of the subject, lucid writing and clear presentation, in print or online or both."(Pulitzer, 2009). Priskategorien udgør ifølge Forde en genre, hvor journalisten udviser særlig ekspertviden i et komplekst emne (2007: 230). Det har i praksis vist sig at være naturvidenskab, medicin og økonomi (2007: 234). Forde fremhæver en prisvinder, der undersøgte årsagerne til den økonomiske krise i Asien midt i 1990erne og konsekvenserne heraf for det nordvestlige USA, som et godt eksempel på forklarende journalistik (2007: 240).

Pulitzer-prisen viser, at når journalisters forklarende praksis bliver tilstrækkelig videnstung og kompleks, så opfattes den som en særlig genre parallelt med f. eks. undersøgende journalistik, som er en anden af Pulitzer-priserne. Ekström, Johannson & Larsson (2006) peger imidlertid på, at journalisters undersøgende praksis ikke er begrænset til særlige projekter, fordi de tillige finder den indgår i almindelig lokaljournalistik. Forfatterne opfatter journalistikkens undersøgende karakter som et kontinuum frem for som en særlig genre. På samme måde argumenterer denne artikel, at journalisters forklarende praksis kan opfattes som et kontinuum i journalistik, og at prisvinderne skal opfattes som toppen af et isbjerg, der består af journalistikkens forklarende praksis. Jeg foreslår derfor, at journalisters forklarende praksis betragtes som en dimension ved journalistik, hvis resultat spænder fra sofistikerede og komplekse forklaringer til mere banale og simple.

Artiklens første påstand er altså, at journalistik i varierende omfang er forklarende hvilket jeg argumenterer for i de næste fire afsnit, der først redegør for problemer i litteraturen om forklarende journalistik, siden afgrænser, definerer og operationaliserer forskellige sproglige måder, som journalistik forventes at forklare på. Artiklens anden påstand er, at journalisters forklarende praksis materialiseres som forklarende genrer, der går på tværs af medier, emner og andre journalistiske genrer.

2. Afgrænsningsproblemet

Forskning i journalisters forklarende praksis er sparsom (Adam, 2006; Arnoldi, 2003; Carey, 1986; Forde, 2007; Notkin, 1987; Parisi, 1999; Philo, 2007; Philo & Berry, 2004), men derudover behandles journalistiske forklaringer perifert i forskning af receptioner og diskurser (f. eks. Fairclough, 2008; Findahl og Hoijer, 1984; van Dijk, 1988).

James W. Carey (1986) skrev nogenlunde samtidig med etablering af Pulitzers forklarende kategori et bidrag, som fremstår som det væsentligste i litteraturen om journalistikkens forklaringer, og som er det eneste Zelizer refererer til i sin gennemgang af journalistikforskning (2004: 43). Careys bidrag illustrere et grundlæggende problem i tilgangen til journalisters forklarende praksis.

Carey siger på den ene side, at journalistik ikke forklarer: *“If we threw out all the stories in the [New York] Times that failed to answer the question ‘why’, there wouldn’t be much newspaper left beyond the advertisement.”* (1986: 149). Samme konklusion om New York Times når Parisi i øvrigt frem til 13 år senere (1999: 48-49). Konklusionen hænger sammen med forskernes forklaringsbegreber. Hos Carey defineres forklaringer som følgende: *“Explanations do not lie within event or actions. Rather, they lie behind them or are inferences or extrapolations that go well beyond the commonsense evidence at hand.”* (1986: 167).

Det er et forklaringsbegreb, der virker mere forankret i en videnskabelig praksis end i journalistisk praksis ved at referere til bagvedliggende strukturelle forhold frem for i f.eks. aktørernes motiver. Med sådan et forklaringsbegreb finder Carey ikke mange forklaringer, selv ikke i en avis, der ofte betragtes som et fyrtårn i amerikansk journalistik. Det demonstrerer efter min mening det problematiske i at måle journalistisk praksis med standarder fra videnskabelig praksis. Det er næppe overraskende, at journalistikkens forklaringer ikke er videnskabelige.

På den anden side mener Carey, at journalister faktisk forklarer og at disse forklaringer minder om videnskab. *“The explanations it [journalism] offers are pretty much the same offered in the intellectual disciplines. As journalist move from explanations by motives to causes to consequences to significance, they roughly mirror*

the movement of scholars from utilitarian to causal to functional to hermeneutic explanations. Journalist, however obsessively rely on motive explanations and thereby weaken the explanatory power of their work." (1986: 194).

Det kan virke overraskende, at Carey fremsætter to så tilsyneladende modstridende konklusioner, men det skyldes hans holistiske og konstruktivistiske position. For det første mener Carey, at journalistik ikke skal betragtes som enkeltstående isolerede nyhedsartikler, men som et samlet korpus bestående af bl.a. nyhedsartikler, kommentarer, magasinartikler og journalistiske bøger (1986: 151, 194). Dette begrundes Carey med, at *"the most important descriptions and explanations of journalism are lost when they are sliced into daily fragments"* (Carey, 1986: 158).

For det andet betragter han journalistikkens forklaringer som skjulte. *"Why answers to the question of explanation ... It is a search for deeper underlying factors which lie behind the surfaces of the news story."* (Carey, 1986: 149). Og videre *"daily journalism offers more description and explanation than one would ordinary think, but they are not transparent on the surface of the text."* (1986: 158). Forklaringen skal ifølge Carey findes i læserens egen viden, som ved læsning interagerer med journalistikkens informationer (1986: 159). *"Much [is] recoverable only by 'constant readers' who can decode the text, and who bring to it substantial knowledge of politics, bureaucracy, and ... budgets."* (1986: 158). Careys konstruktivistiske tilgang leder ham frem til konklusionen: *"Everything can be found in American journalism, generously understood, but it is disconnected and incoherent."* (1986: 194). Det kan måske forklare, hvorfor de forklaringer, som Carey finder i journalistikken med sin stærkt fortolkende analyse, minder om videnskabens.

Problemet med Careys bidrag er, at det er uklart, hvor journalisterne forklarende praksis stopper og Careys begynder. Carey positionerer sig i forhold til, hvad han kalder journalistikkens naive realisme. *"The essays in this book argue, to the contrary, that the stories written by journalist manifest the reality-making practices of the craft rather than some objective world."* (1986: 159). Min pointe er, at Careys konklusion i lige så høj grad afspejler hans egen virkelighedsskabende praksis som journalistikkens.

Careys tilgang betyder, at der ingen grænse er for, hvad journalistik forklarer. Journalistik bliver hyperforklarende. For Carey forklarer ethvert udsagn, ord eller tal – f.eks. en aktiekurs (1986: 159).

Det problematiske i sådan en tilgang er, at journalisters forklarende praksis helt afhænger af modtagerens forklarende praksis. Selv om det kan være vanskeligt eller måske endda umuligt at isolere journalisters forklarende praksis fra modtagerens, så er der brug for en tilgang, der reducerer modtagerens andel af den forklarende praksis. Problemstillingen er derfor, hvordan journalisters forklarende praksis kan isoleres fra modtagernes forklarende praksis, hvordan journalisters forklarende praksis teoretisk kan forankres i de journalistiske produkter, hvilken betydning journalisters forklarende praksis kan have i et feltperspektiv og endeligt, hvordan den kan forventes at materialisere sig i de journalistiske tekster. For at forankre journalisters forklarende praksis i de journalistiske tekster vil jeg i de næste tre afsnit foreslå en afgrænsning, definition og operationalisering af forklarende journalistik.

3. Forklaringer i den journalistiske praksis

Det første skridt til at forankre journalisters forklarende praksis i teksten må derfor rette sig mod at afgrænse forklaring fra ikke-forklaring i de journalistiske tekster. Forklaring er et begreb, der vanskeligt lader sig afgrænse, som Carey demonstrerer. Men uden afgrænsning bliver al journalistik forklarende, hvilket hverken giver mening ud fra en almindelig opfattelse af begrebet forklaring eller muligheden for at undersøge journalisters forklarende praksis på en pålidelig måde.

Hvis afgrænsningen på den anden side snævres for meget ind, vil den ekskludere journalistisk praksis, som der er gode grunde til at inkludere som forklarende. Ifølge Fairclough bygger teksters eksplicite dele altid på implicite dele (Fairclough, 2008: 17) og van Dijk fremhæver i lighed med Carey, at nyhedsjournalistik undlader at eksplicitere megen information, som i stedet kan være signaleret i teksten (van Dijk, 1988: 63). Hvis det er rigtigt, så betyder det, at væsentlige dele af den forklarende praksis kan være implicit til stede i de journalistiske tekster, og at dele af den

forklarende praksis overlades til modtageren, hvilket straks komplicerer adskillelsen af journalistens og modtagerens forklarende praksis.

En løsning på det problem kan være en definition, der alene inkluderer eksplicite forklaringer og ekskluderer de implicite. Findahl og Höijer anvendte f. eks. i deres receptionsanalyser af journalistiske tekster et hverdagsbegreb for årsager, fordi de fandt, at årsagsbegrebet er et af de sværest begribelige og omdiskuterede begreber (1984: 108-109). De fremhæver, at årsagsrelationer dukker op mange steder i teksten, som eksplicite årsager, underforståede årsager og de årsager, som modtageren selv slutter sig til. Selvom Findahl og Höijer vælger kun at fokusere på de årsagsrelationer, som udtrykkeligt angives i teksten, altså de eksplicite forklaringer, så finder de alligevel, at det kan være svært at pege på, hvad der er en årsagsoplysning i en tekst (1984: 108).

Noget tyder på, at både de eksplicite og de implicite forklaringer er vanskeligt tilgængelige i journalistiske tekster. Imidlertid mener jeg, at både de eksplicite og de implicite forklaringer rummes i en definition, hvis formålet er at belyse journalisters forklarende praksis. Der skyldes primært, at normer og praksis i det journalistiske felt tyder på at implicite forklaringer er en del af den journalistiske praksis. Det gælder f. eks. den klassiske journalistiske stil med at organisere teksten i det, som i journalistfaglige termer kaldes for nyhedstrekanten eller den omvendte pyramide (Andersen, 2002; Jørgensen, 2007: 17-26). van Dijk fremhæver, at dette organisationsprincip adskiller sig fra hverdagshistorier, fordi begivenheder ikke præsenteres i kronologisk orden, men med den vigtigste information først (1988: 65). Nyhedstrekanten betyder ifølge van Dijk, at forklaringer splittes op. Sætninger, der kunne være forbundet af et kausalt semantisk bindeord som *fordi* adskilles i teksten, fordi rækkefølgen bestemmes af deres vigtighed. Derfor må læseren selv afkode og samle forklaringerne. En længere nede i teksten placeret årsagsinformation kan derfor ses som en forklaringsrelation til en information placeret højere oppe i teksten (van Dijk, 1988: 66).

Fairclough ser i stedet nyhedstrekanten som et narrativt princip, hvorfor han forventer at teksten organiseres af sekventielle relationer (Fairclough, 2008: 90). Hvis de sekventielle markører

erstatte kausale markører, så gør det samtidig forklaringerne mindre eksplicite, fordi markørerne både kan angive tidsfølge og/eller en betinget sammenhæng.

Med en definition, der inkluderer både eksplicite forklaringer og implicite forklaringer, bliver det muligt at undersøge de forskellige hensyn, funktioner eller konsekvenser, der kan knytte sig til journalisters forklarende praksis. En definition må samtidig begrænse modtagerens forklarende arbejde. Min påstand er her, at forudsætningen for at forstå journalisters forklarende praksis er en begrebsliggørelse af tekstens mere eller mindre eksplicite forklaringer. Senere vil jeg vende tilbage til, hvilke funktioner der kan knytte sig til de journalistiske forklarings karakterer, men først en definition.

4. Definition af journalistisk forklaring

Når de journalistiske teksters implicite forklaringer ifølge litteraturen forekommer at være en væsentlig del af den journalistiske praksis, så må det næste skridt til en forankring af journalisters forklarende praksis i teksten være at begrænse modtagerens andel af den forklarende praksis. Jeg vil tage udgangspunkt i begreberne *explanans* og *explanandum*. De stammer fra den videnskabelige *covering law* model for kausalitet (Woodward, 2003), men samtidig minder de om almindelige hverdagsopfattelser af forklaring. Begreberne anvendes her alene som betegnelser for en forklarings sproglige udsagn: *Explanans* er det i teksten (afsnit, sætning eller ord) som forklarer, mens *explanandum* er det i teksten (afsnit, sætning eller ord) som bliver forklaret. En forklaring er en sproglig konstruktion, der består af *explanans* (A) og *explanandum* (U). Udsagn, der i en tekst fremstår eller opfattes som *explanans* og *explanandum*, er en forklaring. Udsagn kan være forbundet eksplicit som *explanans* og *explanandum*, mens udsagn, der ikke er forbundet eksplicit, muligvis kan antage form af *explanans* og *explanandum*.

Kohærens er ifølge van Dijk (1988) et vigtigt diskursivt begreb med to dimensioner til at karakterisere nyhedstekster (1988: 60-61; se desuden Fairclough, 2008: 26-27). Begrebet er velegnet i forhold til en definition af journalistiske forklaringer. Den *ene* di-

mension er funktionel kohærens, der betegner hvordan sætninger hænger sammen i nyhedsteksten. Anvendt på forklaringer, vil jeg betegne den som *forklaringens form*. Dens elementer betegnes som sagt explanans og explanandum. Det *anden* dimension er betingelsesmæssig kohærens, der betegner relationen mellem det, som sætningerne refererer til. Den vil jeg betegne som *forklaringens indhold*. Dens elementer betegnes som årsag (x) og konsekvens (y), hvilket skal ses som en sproglig forenkling af en rummelig opfattelse af kausalitet, der inkluderer årsager, funktioner og formål (Nørgaard, 2007: 238).

Ifølge van Dijk tildeler både afsendere og modtagere teksten kohærens (1988: 62-63). Modtageren tilføjer teksten den sammenhæng, som etablerer udsagn, der ikke fremstår eksplicit som en forklaring, som explanans og explanandum. Med andre og mere simple ord, så kobler modtagerne sætninger med et *fordi*.

Der er to centrale pointer at udlede fra van Dijk i forhold til forklaringer i en tekst. Forklaringer med stærk sproglig sammenhæng er tekstens eksplicite forklaringer, mens forklaringer med svag sproglig sammenhæng er implicite forklaringer. Den anden pointe er, at modtagernes mulighed for at skabe forklaringer ud af udsagn afhænger af deres opfattelser, holdninger og viden om det, som teksten handler om (1988: 64). Når modtageren forbinder to udsagn i teksten til en forklaring, så bygger det på vedkommendes viden eller forestilling om relationer mellem de årsager (x) og konsekvenser (y), som udsagnene henviser til.

For Carey indeholder en tekst alle de forklaringer, som en modtager kan blive inspireret til at etablere. Når et udsagn i teksten bliver til explanans ved at modtageren selv bidrager med et explanandum, som ikke er i teksten, så kan det lidt firkantet siges, at teksten kun indeholder den halve forklaring. På samme måde definerer van Dijk implicite udsagn som alle udsagn, som en modtager kan slutte sig til ud fra teksten, givet et sæt af forudsat viden (1988: 64).

Som tidligere fremført så bliver det med sådan en tilgang vanskeligt at skelne mellem journalisters og modtageres forklarende praksis. Jeg vil derfor ekskludere halve forklaringer fra min definition af journalistiske forklaringer. Det betyder, at både explanans og explanandum skal være til stede i samme tekst, før der er

tale om en journalistisk forklaring. En implicit forklaring defineres så ved at modtageren skaber sammenhæng mellem udsagn *i* teksten, og ikke mellem et udsagn i teksten og noget uden for teksten. Derfor foreslår jeg følgende *definition*: En journalistisk forklaring består af mindst to elementer (afsnit, sætninger eller ord) i teksten, som enten er forbundet som explanans og explanandum, eller som kan forbindes, hvorved der skabes en relation mellem de repræsenterende eksterne faktorer, der kan indgå i en rummelig opfattelse af kausalitet. Denne definition forankrer på den ene side den journalistiske forklaring i den journalistiske praksis, mens den på den anden side åbner for, at den journalistiske praksis overlader dele af det forklarende arbejde til modtageren. Jeg skal om lidt illustrere det med eksempler. Men først kan der være grund til at overveje om definitionen udelukker væsentlige dele af den forklarende journalistiske praksis.

Definitionen anvender på samme måde som f. eks. framing-forskning anvender det enkelte journalistiske produkt som enhed, hvorved udelukkes en journalistisk praksis, hvor forklaringen splittes op i to eller flere artikler, og hvor en artikel fungerer som explanans og en anden som explanandum. I journalistik deles dækningen af en sag, emne eller begivenhed ofte op i flere artikler som f. eks. en generel nyhed og en eksemplificerende case. Det er ikke mindst i forbindelse med forsideartikler almindelig praksis, at den ledsages af en eller flere andre artikler. En optælling i otte landsdækkende danske aviser viser f.eks., at der til 52 forsideartikler var henvist til dobbelt så mange artikler inde i aviserne (egen optælling af uge 46, 2008). Sådanne artikler vil ofte have supplerende karakter, og hvis de ikke indeholder nogen form for krydsreference, vil sådan en artikeldelt forklaring falde uden for min definition af journalistiske forklaringer. Imidlertid indgår der i artikler ofte elementer fra tidligere artikler (van Dijk, 1988: 54), hvilket der kan give grund til at tro, at explanans og explanandum vil ofte være til stede i en artikel. Men hvis ikke det er tilfældet, så kan en løsning være at udvide definitionen fra én artikel til at omfatte artikler, der publiceres samme dag om samme emne i samme medie. Sådant en definition vil stadig være forankret i den forklarende journalistiske praksis, og den vil indfange artikeldelte forklaringer.

5. Operationalisering af forklaringsformer

Det tredje skridt i forankringen af journalisters forklarende praksis handler om operationaliseringen af forklaringsformer. Jeg har hidtil behandlet forklaringer som enten eksplicitte eller implicitte, men det er mere hensigtsmæssigt at betragte forklaringer på et kontinuum fra eksplicit til implicit. Kontinuummet afhænger af to dimensioner ved forklaringens form, som jeg tidligere har berørt. Den ene er den rent fysiske afstand i den journalistiske tekst mellem de udsagn, der kan fungere som explanans og explanandum i en forklaring. Som tidligere bemærket, så kan journalistiske tekster være kendetegnet af adskilte eller abrupte forklaringer, hvor explanans og explanandum er placeret forskellige steder i teksten. Den anden dimension er den semantiske relation mellem explanans og explanandum, der kan være mere eller mindre entydigt forklarende. Som nævnt kan bindeord helt være udeladt eller der kan være anvendt dobbelttydige (sekventielle) bindeord. Først vil jeg i det følgende skitsere fem måder, som explanans og explanandum kan være relateret til hinanden og bagefter koble de to dimensioner i ti forklaringsformer.

Den første og mest eksplicitte forklaringsform vil jeg kalde labeling (A er årsag til U): Forklaringen indeholder ord, der signalerer sætningens forklarende karakter. Det kan være udsagnsord som f.eks. *bevirke, begrunde, betinge, følge, forklare, forårsage, fremkalde, medføre*, og *skyldes* eller navneord som *anledning, effekt, formål, følge, hensigt, grund, konsekvens, resultat, virkning* og *årsag*. Et eksempel er „Når flere og flere børn føler sig stressede i hverdagen, er det hverken, fordi de bliver begravet i lektier eller går til for mange fritidsaktiviteter. *Årsagen* er ganske enkelt, at de sover for lidt om natten og bruger tv og pc'en som en forfæjlet sovepille.“ („Manglende søvn giver børn stress“, i Jyllands-Posten, Puls, 14.11.2008: 2-3; kursivering tilføjet).

Den anden og måske lidt mindre eksplicitte forklaringsform kalder jeg kausalforbindelse (A, derfor U). Det er sætninger, der er bundet sammen af bindeord med kausal betydning som *fordi, så* og *for at* (Fairclough 2008: 89), men også af f. eks. *altså, da, derfor, efter, eftersom, ergo* og *således*. Med et eksempel: „Jeg mener, at vi generelt har levet op til vores løfter, *fordi* vi skar en tredjedel

af ventetiden de første år ...', siger ministeren" (Ventelisterne er vokset siden 2005, i Politiken, 11.11.2008: 1; kursivering tilføjet)

Fælles for de to første forklaringsformer er, at de både udpeger explanans og explanandum og angiver retningen på årsagsrelationen ved at tydeliggøre, hvad der er årsag (x) og hvad der er konsekvens (y). I det første eksempel angives manglen på søvn (x) at være årsag til stress (y). I det andet eksempel er reducere af ventetid (x) årsag til at regeringens løfte er overholdt (y).

Den tredje og mindre eksplicite forklaringsform kan kaldes dobbelttydig forbindelse (*A efter U*). Med den forklaringsform er der ikke tvivl om retningen af relationen, men der kan være tvivl om, hvorvidt der er tale om en forklaring. Det er værd at bemærke, at bindeord både fungerer i forskellige kausale relationer og i andre relationer. Det kan illustreres med markøren *så*, der bl.a. kan signalere sekvens og/eller kausalitet. „Når vi har fået fjernet puklen efter konflikten i foråret, *så* vil vi se ventelisterne blive endnu kortere, end vi har oplevet indtil nu ...', siger Jakob Axel Nielsen.“ (Ekspert: Ventelisterne forsvinder aldrig, i Politiken, 11.11.2008: 5; kursivering tilføjet). Det er uklart om fjernelse af puklen (y) er årsag til endnu kortere ventelister (y), eller kortere ventelister kommer efter, at puklen er fjernet.

Den fjerde og mere implicite forklaringsform er bindeordsfravær (*A, U*). Det vil sige, at forbindelsen mellem sætninger er indirekte ved at bindeord er udeladt. Med et eksempel: „Unge med indvandrerbaggrund er bedre til at bryde den sociale arv end danskere. Stor samfundsøkonomisk gevinst, fastslår ekspert.“ (Indvandrere bryder den sociale arv, i Berlingske Tidende, 11.11.2008: 1). Her kunne være anbragt et *derfor* mellem de to sætninger. Dvs. at brud på social arv (x) er årsag til bedre samfundsøkonomi (y). Men der kunne måske også være anbragt et *fordi*. Bedre samfundsøkonomi (x) er årsag til brud på social arv (y). Om udsagnene kan opfattes som en forklaring og hvilken retning kausaliteten vender, afhænger af hvad teksten øvrigt signalerer og af modtagerens viden og opfattelse af emnet. van Dijk fremhæver, at der er pragmatiske og erkendelsesmæssige forskelle ved forklaringer med og uden bindeord. Hvordan modtageren fortolker og slutter om relationen mellem sætningerne er baseret på modtagerens almene viden (van Dijk, 1988: 60-61).

Den femte og implicitte forklaringsform kan kaldes årsags-egenskab (A karakteriserer U). Det kan være ved tilføjelse af egenskaber til aktører, handlinger, begivenheder, ting, steder, tider eller personers følelser, attituder eller holdninger. Det kan illustreres på følgende vis „Likviditetsmangel karakteriserer den økonomiske krise“. Likviditetskrise kommer til at fungere som (en del af) forklaringen på den økonomiske krise: Mangel på penge er skyld i svag eller ingen vækst. Da årsagsretningen ikke er givet ved tilskrivning af egenskaber, kan udsagnet også indeholde den omvendte forklaring. Den økonomiske krise er (en del af) forklaringer på likviditetskrisen: Svag vækst er skyld i pengemangel. Som forklaringsform kræver årsagegenskabsformen, at egenskab og objekt opfattes som explanans og explanandum eller omvendt.

De fem forklaringsformer betegner mere eller mindre implicitte relationer mellem explanans og explanandum. Kobles denne dimension sammen med den tidligere omtalte dimension vedrørende afstanden mellem forklaringens dele, betyder det, at der kan laves en typologi baseret på relation og afstand mellem explanans og explanandum. Relationen kan være stærk eller svag, mens afstanden kan være lille eller stor. Det giver mulighed for en række forklaringsformer, som jeg vil eksemplificere med PET's overvågning af radikaliserede muslimer.

Typologien kendetegner relationer mellem udsagn, der her konstitueres som explanans og explanandum. Tabel 1 viser (alt andet lige), at udsagnetenes eksplicitet som forklaring bliver svagere jo højere nummer forklaringsformen har. Eller med van Dijks begreb så reduceres den funktionelle kohærens i forklaringen. Forklaringsformerne 6 og 12 har jeg ikke kunnet finde på eksempler til. Det skal være ord, der uafhængigt af det udsagn, de indgår i, og adskilt af andre udsagn, kan udgøre en forklaring. Derfor betragter jeg det indtil videre som ti kategorier, der er konstrueret ud fra reglen om gensidigt udelukkelse. Det betyder ikke, at en kategori ikke kan være et element i en anden kategori, dvs. at én forklaring fungerer som fx årsag i en anden forklaring, hvilket gælder i almindelighed (Lofland m.fl. 2006).

Den anden regel for kategoriseringer er, at de skal være udtømmende. For Lofland m.fl. betyder det, at alle cases, eller næsten

Tabel 1

Teoretisk typologi over forklarings sproglige form

Relation mellem explanans og explanandum			
		Stærk	Svag
Afstand mellem explanans og explanandum	Lille – i en sætning	1) A er årsag til <i>U</i> ; (<i>U</i> er effekt af A) Radikaliseringen af muslimer er årsagen til <i>Pet's overvågning</i> .	7) <i>U A (A U)</i> - <i>PET overvåger radikaliserede muslimer</i> ; - Radikalisering overvåges - Muslimer overvåges.
	Lille – i flere sætninger	2) A . Effekt <i>U</i> (<i>U</i> . Årsag A) <i>Pet overvåger</i> . Årsagen er muslimernes radikalisering.	8) <i>U. A (A. U)</i> <i>PET overvåger</i> . Muslimer er radikaliserede.
	Forbundet i en sætning	3) A medfører <i>U</i> (<i>U</i> skyldes A) Radikalisering medfører <i>overvågning</i> .	9) <i>U</i> efter A (A før <i>U</i>) <i>Overvågningen</i> kommer efter muslimers radikalisering .
	Forbundet i flere sætninger	4) <i>U</i> , fordi A (A , derfor <i>U</i>) <i>PET overvåger muslimer</i> , fordi de er radikaliserede .	10) 4) <i>U</i> , efter A (<i>U</i> , før A) <i>PET overvåger</i> , efter at muslimer er radikaliserede .
	Stor – mellem sætninger	5) <i>U</i> ... årsag A ; (A ... effekt <i>U</i>) <i>PET overvåger</i> . ... Årsagen er muslimernes radikalisering.	11) <i>U</i> ... A (<i>U</i> ... A) <i>PET overvåger</i> . ... Muslimer er radikaliserede.
	Stor – mellem ord	6) <i>U</i> ... A (A ... <i>U</i>) ??	12) <i>U</i> ... A (A ... <i>U</i>) ??

alle cases, skal kunne indplaceres i en kategori (Lofland m.fl., 2006: 149). Noget andet er, hvorvidt det studerede fænomen fylder kategorierne ud. Som allerede omtalt, så kan man på baggrund af van Dijk (1988) forvente, at den journalistiske praksis materialiserer sig i form 5 eller 11, der er mere eller mindre implicite varianter af en abrupt forklaring, hvor explanans og explanandum er adskilt af tekst, der ikke indgår i forklaringen. På baggrund af Fairclough (2008) kan man forvente dobbelttydige bindeordsformer som formerne 9 og 10, der kan være sekvensrelationer og/eller årsagsrelationer.

Måske kan det med udgangspunkt i Fordes (2007) gennemgang af vinderne i Pulitzer's "Explanatory Reporting" kategori forventes, at forklarende journalistik også benytter forklaringsformerne 1-4, fordi hun finder, at den forklarende journalistik er rapportagtig og kedelig, og at den burde organiseres mere narrativt. Denne artikel har nu introduceret et redskab, der gør det muligt at forankre den forklarende journalistiske praksis i teksten, hvilket samtidig gør det muligt at undersøge forandringer og variation i journalisters forklarende praksis som den materialiserer sig i de journalistiske tekster.

6. Forklarende praksis i det journalistiske felt

De journalistiske teksters eksplicite og implicite forklaringer forekommer at være en central del af praksis i det journalistiske felt. Som antydnet af van Dijk, så er den abrupte forklaringsform måske et særtræk ved journalistik, hvilket forudsætter en vis autonomi i det journalistiske felt. I dele af den mediesociologiske litteratur beskrives selvstændiggørelsen af medierne som en funktionel differentiering og etablering af et mere eller mindre autonomt mediesystem (Esmark, 2006; Luhmann, 2002), mens andre anvender feltbegrebet til at beskrive samme udvikling (Benson & Nevea, 2005; Bourdieu 1998; Schultz, 2006). En relativ autonomi har, som f.eks. Ekström fremfører, tilladt det journalistiske felt at udvikle en egen viden (Ekström, 2002: 263). Betragter man medierne i et feltperspektiv indebærer det, at man interesserer sig for den måde, den journalistiske praksis opnår særlige karakteristika i kraft af implicite regler, institutionaliserede pro-

cedurer samt etableringen af forskellige netværk og positioner.

Anskuet i dette feltperspektiv kan man pege på, at nyhedsmedier har både demokratiske og kommercielle eksterne relationer, og samtidig internt er organiseret i redaktionelle netværk. Praksis i nyhedsjournalistikken er således udfoldet som en interaktion mellem aktører uden for mediet, der indtager positioner som kilder (informanter eller repræsentanter), og aktører inden for mediet, dvs. journalister, der indtager positioner som referenter eller fortolkere. Denne interaktion foregår ikke gnidningsfrit, hvilket blandt andet skyldes, at medierne ud over at skulle informere, også indtager en kontrolposition, populært betegnet som den fjerde statsmagt eller samfundets vagthund (se f.eks. Medieudvalget, 1996). Journalisters forklarende praksis har primært udviklet sig i regi af nyhedsmedier, der har fungeret som kanal til offentligheden for magthavere og borgere, men som har tiltaget sig en mere selvstændig position i forhold til både dagsordenfastsættelse og framing (de Vreese, 2002; Entman, 2004; McCombs, 2004; Togeby m.fl. 2003). Positioneringen af journalister kan tænkes at have mindst tre konsekvenser for forklarende journalistik:

1) Positionen som kritisk kontrollant kan tænkes at fremme en forklarende praksis, der ansvarliggør frem for retfærdiggør magthaveres handlinger. For Iyengar er det ikke et spørgsmål *om* ansvarliggørelse, men hvad eller hvem ansvaret placeres på (1991: 3). Iyengar fandt, at tv gennem et episodisk frame placerer ansvaret på individer, og han mener, at aviser måske i højere grad gennem et tematisk frame placerer ansvaret på samfundet (1991: 129).

2) Journalisters kontrol og informationsformidlende position kan tillige tænkes at fremme en praksis, hvor journalister reducerer risikoen for at blive ansvarliggjort for tekstens forklaringer. Jeg foreslår som en vigtig pointe, at bl.a. Careys og van Dijk observationer af, at journalistikkens forklaringer kan være implicite, kan være resultatet af en sådan beskyttende praksis. Implícite forklaringsformer som abrupte forklaringer, dobbelttydige forklaringer og fravær af kausale bindeord er mindre eksponeret for kritik end eksplicitte forklaringer.

Det er ikke den eneste praksis i feltet, der beskytter mod angreb fra eksterne aktører. Ifølge Tuchman (1972, 1978) kan den objektivitet, som journalister tilstræber opfattes som et strategisk ritual,

der reducerer journalisters ansvar for indholdet. Det gælder gennem præsentation af modsatrettede synspunkter, hvorved journalisten overlader bedømmelse og vurdering af sagen til modtageren (1978: 91). Det er en praksis, der er institutionaliseret som et nyhedskriterium, der fokuserer på konflikt mellem aktører (Mejlby, 2006). Det kan resultere i en forklarende praksis, hvor eksterne aktørers forklaringer refereres, uden af journalisten tager stilling til forklarings indhold.

Samtidig reducerer anvendelsen af citater frem for egne udsagn, journalistens ansvar gennem distance til citatets indhold (Tuchman, 1978: 95, van Dijk, 1988: 70). Ved citater behøver journalisten kun at forpligte sig på sandheden af, at citatet er fremsat som verbal handling. Det betegner Ettema og Glasser som citatets performative sandhed (2006: 129; se også van Dijk, 1988: 87), mens journalisten ved direkte forklarende udsagn uden citeringer eller referencer forpligter sig på sandheden af selve indholdet (Ekström, 2002: 270-272)

3) For det tredje positioneres journalister i en kommerciel konkurrence (Schultz, 2006), der kan tænkes at fremme en profilerende praksis af journalister. Internet og bloggere har ifølge Anderson fået journalister at kæmpe for retten til den journalistiske ekspertise (2008: 259). Den skærpede konkurrence om offentligheden fra ikke-journalistisk side, kan tænkes at have indflydelse på den forklarende praksis, fordi forklaringer kan opfattes som udtryk for journalistisk ekspertise. Profilering kan tillige tænkes at blive mere fremmet af journalisters egne slutninger og vurderinger, fordi de er mere medie- og journalistspecifikke end referater af kildeudsagn, som medier er fælles om. Den teori støttes af Sviths (2008) undersøgelse af live-indslag i danske tv-nyheder, der viste, at journalister i stigende grad profileres gennem stand-up, hvor journalisten forklarer uden at referere kilder eller lade kilder komme til orde gennem interview.

Opsummerende kan man altså sige, at journalisters forklarende praksis må forstås i lyset af de forskellige positioner, der organiserer journalistens praksis. Mens nyhedskriterier og vinkling formelt er institutionaliseret som normer og regler i det journalistiske felt, eksisterer der, som jeg argumenterede ovenfor, sideordnet og i samspil med denne selektions- og vinklingspraksis en

mere uformel forklarende praksis i det journalistiske felt. Hvad den består i er et empirisk spørgsmål, men jeg vil i det næste afsnit pege på muligheden for tre forklarende genrer.

7. Forklarende praksis som genrer

Jeg vil med udgangspunkt journalisters beskyttende eller profilerende forklarende praksis foreslå tre forklarende idealtyper, der går på tværs af medier, stofområder og andre journalistiske genrer. De tre idealtyper er uddifferentieret som resultat af de ovenfor omtalte positioner i det journalistiske felt. De tre idealtyper kan opfattes som genrer, der konstitueres på artikelniveau. Den første idealtipe vil jeg kalde den *forklaringsrefererende genre*. Den er primært et udtryk for den beskyttende praksis. Journalisten distancerer sig fra forklaringen gennem referater eller citater af eksterne aktører, der er forklarende, og gennem journalistens egne implicitte forklaringer i den ikke-refererende tekst.

Den anden idealtipe kalder jeg den *forklaringsinfererende genre*. Den er primært et udtryk for den profilerende praksis i konkurrencepositionen. Journalisten fremsætter eksplicite forklaringer i den ikke-refererende tekst. Referater eller citater af eksterne aktører fortolker journalisten som repræsentationer, der anvendes i journalistens forklaringer.

Den tredje idealtipe kalder jeg den *forklaringsadopterende genre*. Den profilerer mere end den refererende genre og mindre end den infererende genre. Den beskytter mere end den infererende, men mindre end den refererende genre. Forskellen fremgår af nedenstående skema, hvor jeg vil anvende van Dijks begreber for den skematiske form, som artikler er opbygget i. Makro betegner rubrik, underrubrik og trompet, mens mikro er brødteksten (van Dijk, 1988: 54). Nyheder vil som helhed fungere som makroforklaringer, der er tekstens primære forklaring. De tre forklaringsgenrer repræsenterer forskellige niveauer for journalistens distance og ekspertise i forhold til den primære forklaring. Jeg anvender i Tabel 2 journalistens henvisning af den primære forklaring til eksterne aktører gennem citering eller referering som indikator på forskellene mellem de tre genrer.

Den refererende genre er kendetegnet ved, at journalisten

Tabel 2

Forklaringsgenrer i journalistiske tekster

(henvisning af primær forklaring til ekstern kilde markeret med + og ingen henvisning som -)

Tekststruktur	Mikroniveau	Makroniveau
Genre		
Forklaringsrefererende	+	+
Forklaringsadopterende	+	-
Forklaringsinfererende	-	-

henviser den primære forklaring til eksterne aktører på makroniveau („eksperter siger ...“ eller „... ifølge ny undersøgelse“) og mikroniveau. Den adopterende genre henviser kun den primære forklaring til eksterne aktører på mikroniveau, altså nede i brødteksten, mens journalisten tilslutter sig forklaringen på makroniveau ved at undlade referencer. Den infererende genre henviser ikke den primære forklaring til eksterne aktører på hverken makro- eller mikroniveau.

Glasgow University Media Group skelner på samme måde mellem journalistens egne udsagn og citerede udsagn: *“There is a important difference between stating that one side in the conflict ‘claims that there was a massacre’ and saying directly ‘this was a massacre.’”* (Philo & Berry, 2004: 97). Forskellen handler ifølge Philo om, hvad der i teksten fremhæves og „foretrækkes“ af journalisten: *“We distinguished between statements that were simply reported by journalists as being from a specific source and those which they directly endorsed. This can be seen in the difference between a reported statement such as ‘the government says that strikes are a major problem’ as compared with a ‘direct’ statement as in this example: It’s the kind of strike that has contributed significantly to the dire economic problems.”* (Philo, 2007: 179).

Forskernes skelnen mellem karakteren af citater og journalistens egne udsagn findes også blandt danske journalister. Det fremgår af ansvarshavende chefredaktør på Ekstra Bladet gennem 21 år, Bent Falberts udsagn om forsiderubrikker i forbindelse med kriminalsager: *„Men der må godt stå hvem der siger*

det, så det ikke er os der siger det. Så det ikke bliver slået fast som en kendsgerning, før personen er dømt.“ (Mennesker og Medier, 11.12.2009). Philo mener, at Fairclough vil se forskellen på de to udsagn som forskelle i modalitet, fordi de relaterer til „tilslutning“, „standpunkter“ og derfor „identifikation“ (Fairclough; 2003: 166, refereret i Philo, 2007: 179). Hvis Philo og Falberts opfattelse deles af befolkningen, så betyder det, at de tre forklarende genrer på forskellig vis bidrager til den offentlige samtale.

8. Konklusion

Denne artikel er baseret på en feltteoretisk tilgang, der ser journalistisk praksis i forhold til positioner i det journalistiske felt. Jeg har for det første foreslået, at forklarende journalistik skal opfattes som en dimension ved journalistisk praksis. Det betyder, at forklarende journalistik ikke er en særlig genre adskilt fra anden journalistik, men at al journalistik er mere eller mindre forklarende. Den forklarende journalistiske praksis materialiserer sig som både implicitte og eksplicitte forklaringer i den journalistiske tekst. De implicitte forklaringer bliver kun forklaringer, når modtageren etablerer dem. For at undgå hyperklaring, dvs. at ethvert ord eller sætning kan inspirere til modtagergenererede forklaringer, foreslår jeg for det andet at forankre journalisters forklarende praksis i tekstens forklaringer. Derfor fremsætter jeg en definition, som kræver, at begge elementer i en forklaring, det som forklarer, og det som bliver forklaret, skal være til stede i teksten. Jeg foreslår for det tredje, at en forklarende praksis med implicitte og eksplicitte forklaringer fungerer distancerende eller profilerende i forhold til de positioner, som journalister indtager i det journalistiske felt. Endeligt foreslår jeg for det fjerde tre forklarende genrer, der organiserer den forklarende praksis som udtryk for varierende journalistisk ekspertise og distancering, hvilket kan ses som en indikator på journalistikkens autonomi i forhold til andre felter, herunder videnskabsfeltet.

Min hovedpåstand er derfor, at forklarende journalistisk er et overset fænomen i journalistisk praksis, der manifesterer sig i forskellige forklarende genrer, der både har konsekvenser for opfattelsen af journalisters identitet, journalistikkens karakter og re-

præsentation af det omgivende samfund. Med udgangspunkt i de redskaber som her er fremlagt, vil det være muligt at kaste lys over, hvordan den forklarende praksis manifesterer sig empirisk.

REFERENCER

- Adam, G. Stuart (2006 [1993]). Notes Towards a Definition of Journalism, pp. 344-368 i G. Stuart Adam & Roy Peter Clark (ed.). *Journalism. The democratic Craft*, New York: Oxford
- Andersen, Lars Pynt (2002). Læserens nyhedsbuffet – en knap så trekantet model, i Christian Kock (red.), *Forstå verden – politisk journalistik for fremtiden*, Frederiksberg: Samfundslitteratur
- Anderson, Christopher (2008). Journalism: Expertise, Authority and Power in Democratic Life, pp. 248-264 i David Hesmondhalgh and Jason Toynebee (ed.). *The Media and Social Theory*, London & New York: Routledge,
- Arnoldi, Jacob (2003). Making Sense of Causation, *Sociale Welt*, 54, 4, pp. 105-127
- Benson, Rodney & Neveu, Erik (2005): *Bourdieu and the Journalistic Field*, Cambridge: Polity.
- Bourdieu, Pierre (1998). *Om TV- og journalistikkens magt*, København: Tiderne Skifter
- Carey, James W. (1986). Why and How? The Dark Continent of American Journalism, pp. 146-196 i Robert k. Manoff and Michael Schudson (1986) *Reading the news*, New York: Pantheon
- de Vreese, C. H. (2002). *Framing Europe*, Aksant.
- Ekström, Mats (2002). Epistemologies of TV journalism. A theoretical framework, *Journalism*, Vol. 3(3): pp. 259-282
- Ekström, Mats, Bengt Johansson, and Larsåke Larsson (2006). Journalism and Local Politics. A study of scrutiny and accountability in Swedish journalism, *Journalism Studies*, Vol 7, No 2, pp. 292-311
- Entman, Robert M. (2004): *Projections of power: framing news, public opinion, and U.S. foreign policy*, Chicago: University of Chicago Press
- Esmark, Anders (2006). Funktionel offentlighed? – et systemteoretisk perspektiv på professionaliseringen af den politiske kommunikation, *Politica* 38,2
- Ettema, James and Glasser, Theodore (2006 [1984]). On the Epistemology

- of Investigative Journalism, pp. 126-139 i G. Stuart Adam & Roy Peter Clark (ed.). *Journalism. The democratic Craft*, New York: Oxford, Fairclough, Norman (2008 [2003]). *Analysing discourse. Textual analysis for social research*, London: Routledge
- Findahl, Olle og Birgitta Höijer (1984). *Begriplighetsanalys – En forskningsgenomgång och en tillämpning på nyhetsinslag i radio och tv*, Lund: Studentlitteratur
- Forde, Kathy Roberts (2007). Discovering the Explanatory Report in American Newspapers, *Journalism Practice*, Volume 1, Issue 2, 2007, pp. 227-244
- Iyengar, Shanto (1991). *Is anyone responsible? How television frames political*, Chicago: Univ. of Chicago Press
- Jørgensen, John Chr. (2007). *Journalistik med stil. Fra klassiske nyheder til fortælling*, Århus: Ajour
- Lofland et al, (2006). *Analyzing Social Settings. A Guide to Qualitative Observation and Analysis* (4. ed), Thomson Wadsworth
- Luhmann, Niklas (2002). *Massemediernes realitet*, København: Hans Reitzels Forlag.
- McCombs, Maxwell (2004). *Setting the Agenda. The Mass Media and Public Opinion*, Cambridge: Polity Press
- Medieudvalget (1996). *Betænkning om medierne i demokratiet*, København: Statsministeriet
- Meilby, Mogens (2006 [1996]). *Journalistikkens grundtrin, fra idé til artikel*, Århus: Forlaget Ajour
- Notkin, Arne (1987). Forklaringer i pressen, *Pressen Årbog 1987*. Nordisk forum for forskning og debat om massemedier
- Nørgaard, Asbjørn Sonne (2007). God statskundskab: heksekunst eller håndværk?, *Politica* nr, 3, pp. 233-255
- Parisi, Peter (1999). Astonishment and Understanding: On the Problem of Explanation in Journalism, *New Jersey Journal of Communication*, v7 n1 pp. 44-64
- Philo, Greg & Mike Berry (eds)(2004). *Bad News from Israel*, London: Pluto Press
- Philo, Greg (2007). Can Discourse Analysis Successfully Explain the Content of Media and Journalistic Practice?, *Journalism Studies*, Vol. 8, No 2, 2007
- Pulitzer, 2009. <http://www.pulitzer.org/administration>, downloaded 12122009.

- Schultz, Ida (2006). Bag om nyhedskriterierne. En etnografisk feltanalyse af nyhedsværdier i journalistisk praksis. *Journalistiks Skriftserie*, Nr. 2/2006, Institut VII, RUC
- Swith, Flemming (2008). Tv-nyheder mellem stærke billeder og kloge ord, pp. 81-111 i Hans-Henrik Holm, Flemming Swith og Kate Kartveit (red.). *Nyheder bliver til – på DR og TV 2*, Århus: Ajour
- Togeby, Lise, Jørgen Goul Andersen, Peter Munk Christiansen, Torben Beck Jørgensen og Signild Vallgård (2003). *Magt og demokrati. Hovedresultater fra magtudredningen*, Århus: Aarhus Universitetsforlag
- Tuchman, Gaye (1972). Objectivity as Strategic Ritual: An Examination of Newsmen's Notions of Objectivity, *The American Journal of Sociology*, Vol. 77, No. 4 (Jan., 1972), pp. 660-679
- Tuchman, Gaye (1978). *Making News. A Study in the Construction of Reality*. The free Press, New York
- Van Dijk, T. A. (1988). *News as Discourse*, New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates
- Woodward, James (2003). Scientific Explanation, *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Summer 2003 Edition), Edward N. Zalta (ed.), URL = <<http://plato.stanford.edu/archives/sum2003/entries/scientific-explanation/>>, downloaded 11/02/09
- Zelizer, Barbie (2004). *Taking Journalism Seriously*, Sage.

English Abstracts

The explanations of journalism – As practice, concept and genre

FLEMMING SVITH

Explanatory journalism is nearly unexplored. In addition appears the most significant contribution from James Carey problematic because he mixes his own explanatory practice with that of journalism. Approaches to the explanatory practice of journalists are complicated by the fact that the explanations can be both explicit and implicit. In order to anchor the explanatory practices in the journalistic text I propose a definition, and ten linguistic explanatory forms as an analytical tool. When journalists' explanatory practice is seen in a field perspective, the practice appears as protection of journalists and the media against external criticism or as profiling of journalists and media in competition with other actors. The main claim is that the explanatory practice creates three explanatory genres across media and issues. The conclusion is that illumination of explanatory journalism will have an impact on the perception of journalists' identity, role and autonomy. Implications which still has to be explored.